

Nová rubrika

Milí kolegové,

v dnešním čísle časopisu otevíráme novou rubriku „*Pohled do historie medicíny*“, ve které bychom chtěli připomínat významné osobnosti medicíny se zvláštním zřetelem na pediatrii. I když výzkum v medicíně přináší denně nové objevy, na jejím začátku stáli lékaři s obdivuhodnými pozorovacími schopnostmi, vybaveni vyšetřovacími nástroji, které se vešly do malého kufříku a obdaření nesmírnou trpělivostí pro své pacienty. Byli to oni, kdo položili základy moderní medicíny a dodnes vzbuzují neskrývaný obdiv a uznání. Je dobré si je připomínat a vracet se k jejich pozorováním a doporučením.

Tak trochu symbolicky první osobností, kterou novou rubriku zahajujeme, je **Hippokrates z Kósu**, otec medicíny. Zdůrazňoval význam rodinné anamnézy a připomínal svým žákům, že „lékař zodpovídá i za to co mu pacient neřekl“. Jinými slovy jak důležitou a nezastupitelnou částí diagnostického procesu je pečlivý pohovor s pacientem. Když anamnézu odebereme nedokonale, stěží ji nahradíme i těmi nejsložitějšími vyšetřovacími metodami...

Jsem přesvědčen, že Vás tato rubrika zaujme a přispěje do ní vlastními podněty.

Vladimír Mihál

Hippokrates z Kósu – zakladatel moderní medicíny

PhDr. Mgr. Přemysl Hanák, OPraem.¹, doc. PhDr. Kateřina Ivanová, Ph.D.¹, Mgr. Jarmila Potomková, Ph.D.²

¹Ústav sociálního lékařství a veřejného zdravotnictví lékařské fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

²Knihovna lékařské fakulty Univerzity Palackého v Olomouci

Hippokrates z Kósu položil základy klinické medicíny a shrnul dosavadní lékařské poznatky. Jeho zásadním počinem bylo stanovení etického rámce lékařského povolání. Je považován za zakladatele moderní lékařské vědy. Hippokrates při léčbě vycházel z přírodních poznatků a teorie rovnováhy čtyř tělesných tekutin. Jeho nejvýznamnějším dílem je Corpus hippocraticum. Nejznámějším deontologickým spisem je tzv. Hippokratova přísaha.

Klíčová slova: medicína, komplementární medicína, Corpus hippocraticum, Hippokratova přísaha.

Hippocrates of Cos – a founder of modern medicine

Hippocrates of Cos can be considered a founder of clinical medicine who summarized medical knowledge of his time. His therapeutical approach respected a theory of the right balance of the four body humours. One of his basic contributions was an ethical framework for medical profession. He triggered a modern biomedical science due to his most important works, i.e. Corpus hippocraticum and Hippocratic oath.

Key words: medicine, complementary medicine, Corpus hippocraticum, Hippocratic oath.

Pediatr. praxi 2015; 16(3): 201–202

Úvod

Hippokrates je nazýván „otcem západní medicíny“ a jeho přičiněním se lékařství stalo plně samostatným vědním oborem (1). Hippokrates vyčleňoval medicínu z náboženských léčebných praktik a položil základy klinického lékařství. Ve svých spisech shrnul nebo vylepšil všechny dříve používané praktiky a znalosti medicíny (2). Nejslavnější lékař klasického starověku se narodil do lékařské rodiny kolem roku 460 př. Kr. a téměř veškeré informace z jeho životopisu jsou do určité míry legendární. Jeho otcem a zároveň učitelem byl lékař Herakleidas, údajný potomek boha léčení Asklépia, jeho dcery Hygieia, Meditrine a Panakeia představují symboliku hlavních

stránek lidského zdraví: čistoty, léčení a hojení. Jejich jména se později objevují i ve slavné Hippokratově přísaze.

Nejslavnější řecký lékař

Hippokrates vyučoval nejen medicínu, nýbrž i filozofii. Propojením těchto dvou disciplín pak vzniká ucelený názor na život člověka a jeho kvalitu. Hippokratův vliv s jeho věhlasem postupně rostl, založil si svou vlastní lékařskou školu, proslulou pokrokovým přístupem a úspěchy v klinické praxi. Hippokrates tvrdil, že za chorobami nestojí rozmary bohů, že nemoc není trestem, ale spíše přirozeným výsledkem působení prostředí, v němž člověk žije, stravy a životních návyků. Hippokratovská

škola se soustředila na obecnější diagnostikování nemoci a pasivní léčbu, snažila se ovšem všimnout si i vlivu dědičnosti. Zaměřovala se ale také na prognózu nemoci a celkovou péči o pacienta a tím doznávala znatelně lepších výsledků než jiná soudobá medicína. Pevnou součástí lékařské praxe Hippokrata byla teorie o existenci čtyř základních tělesných tekutin, které byly u zdravého člověka vždy v rovnováze a objemu. Když se tyto tekutiny (černá žluč, bílá žluč, hlen a krev) dostaly v těle do nerovnováhy, postižený neodvratně onemocněl. Velkou předností byl rovněž důraz na určení prognózy nemoci, která byla určována na základě předchozích kazuistik. Hippokratovská medicína byla důsledně celostním oborem.

Pacient byl považován za nedílnou součást přírody, která sama má velkou léčivou sílu a prostředky. Proto se jedním z hlavních požadavků stalo poznání konkrétních životních podmínek člověka a jejich vlivu na organizmus, jakož i poznání osobnosti pacienta, jeho návyků a temperamentu. Dodnes používáme Hippokratovo rozdělení temperamentů do kategorií sangvinik (krev), melancholik (černá žluč), cholerik (žluč) a flegmatik (hlen). Podstatou terapie pak bylo využití léčivých sil přírody, bylin a samotného pacientova těla. Hippokratovská škola prosazovala postupné zvyšování razance zákroků. Dieta, spánek a cvičení se řídily podle ročního období, věku a charakteru pacienta. Jestliže se stav nemocného zhoršoval, platila zásada, že co nezhojí léky, vyléčí puštění žilou. Pokud nepomůže puštění žilou, přistoupí se k vypalování, a jestliže se stav nezlepší ani po něm, je nemoc nevyléčitelná (3).

Hippokratovské lékařství působí v porovnání se současnou medicínou velmi prostě, řídilo se však ve své době pokrokovými postupy a zásadami (4). Hippokrates se ovšem zabýval i osobou samotného provozovatele lékařského umění, v díle O lékaři doporučuje, aby lékař byl upřímný, vážný, vždy chápající, klidný. Měl také dbát na všechny detaily spojené s osobou nemocného, ať už jde o úroveň osvětlení, o přítomné osoby, lékařské nástroje, umístění pacienta v místnosti nebo třeba techniky správného ovazování. Hippokrates také údajně měřil svým pacientům tep a zkoumal četné symptomy nemocí, mezi kterými rozlišoval horečku, bolesti, poruchy pohybu a reakcí, vyrážku, pocení i neobvyklé složení stolice. Jako první se také začal zajímat o rodinnou anamnézu a životní prostředí pacienta. Se svými následovníky popsal jako první četné nemoci či stavy, z nichž některé dodnes nesou jeho jméno (hippokratovská tvář, hippokratovské prsty, atd.). Rozdělení chorob na akutní, chronické, endemické a epidemické je rovněž připisováno Hippokratovi. Z těchto důvodů je považován za zakladatele praxe

klinického vyšetřování a za otce klinické medicíny vůbec (5).

Hippokratovo dílo

Nejvýznamnějším dílem, připisovaným Hippokratovi je Corpus hippocraticum, což je svazek 58 až 70 textů. Hippokratovský soubor obsahuje především práce z anatomie, chirurgie, dietetiky či fyziologie. Ze spisů uvedených v Corpus hippocraticum je jedním z typických představitelů hippokratovské metodologie léčby kupříkladu spis O vzduchu, vodách a krajích, a to svým racionalismem, se kterým vysvětluje vliv prostředí na zdravého i nemocného člověka. Za mezník evropské vědy je považován spis O svaté nemoci, v němž odmítá pověry a dokazuje, že u všech chorob je zapotřebí hledat přirozené příčiny. Mezi další spisy pak patří O zlomeninách, O vykloubení, O přirozenosti člověka, kde uvádí svou teorii o čtyřech základních šťávách, dále O dietě, Přísaha. Pozoruhodný je rovněž spis Návštěvy cizích měst, který uvádí mnoho chorobopisů ze severořeckých krajů a poukazuje na význam nepředpojatého pozorování u lůžka nemocného, což je empirickým základem hippokratovského učení (6).

Dnes je postava velkého řeckého lékaře všeobecně známa hlavně díky textu slavné přísahy, jež se stala ikonickým textem západní kultury (7). O textu, známém jako Hippokratova přísaha se obecně soudí, že byl sepsán buď samotným Hippokratem, nebo jedním z jeho žáků koncem 5. stol. př. Kr. (8). Přísaha ovšem není jediným deontologickým spisem souboru, mezi další se řadí především pojednání O lékaři a O dobrém vystupování (9).

Závěr

Již na první pohled je zřejmé, že Hippokratovo dílo i slavná přísaha předběhla dobu. V průběhu dějin byl Hippokrates označován jako pozorný posluchač u lůžka nemocného a zakladatel observační medicíny, jako první empirik a osvoboditel lékařství od filozofických systémů; v dalším sledu vystupuje

Hippokrates jako hlas samotné přírody anebo průkopník komplexního přístupu k nesmírně složitým a proměnlivým fenoménům zdraví a nemoci, následuje Hippokrates – patron patologické anatomie či klimatické medicíny; resp. osvětské zdravotní státovědy, a takto bychom mohli pokračovat dále k Hippokratovi vitalistovi – organicistovi – animistovi či iatro-chemistovi (10). Podle Hippokratovy přísahy má být lékař vnímán jako osoba sjednocující v sobě lékařské umění a filantropickou roli otcovského přítele. Věrohodnost medicíny a lékařů spočívá dnes i v budoucnu v proporcionalitě mezi požadavky biomedicínského výzkumu a morálních nároků lékařské praxe. Bezpochyby to i do budoucna vyjadřuje určitou naději, že vhodná revitalizace, autentická exegeze a správná aplikace hodnot této tradice do současného nejen medicínského světa má stále svůj význam.

Literatura

1. Hippocrates. [Online]. [cit 20-02-2013]. Dostupný na WWW: <<http://en.wikipedia.org/wiki/Hippocrates>>.
2. Šimek J. Úvod do lékařské etiky – jak dnes rozumět hippokratovské tradici. Prakt Lék 2012; 92(10–12): 555–557.
3. Socha V. Muž, na kterého se přísahá. Svět: věda, technika, člověk, příroda, historie 2010; (7–8): 48–49.
4. Kirsner J. Život s Hippokratem v měnícím se světě medicíny, se zvláštním zřetelem ke vztahu pacient – lékař. JAMA 1993; 1(4): 304–307.
5. Bartoš H, Fischerová S. Hippokratés. Vybrané spisy. Praha: Oikymen 2012; pp. 219–255.
6. Štejska M. Hippokrates z Kosu. Kardiolog Rev 2003; (4): 157–158.
7. Davis M. What can we learn by looking for the first code of professional ethics? Theor Med Bioeth 2003; 24(5): 433–454.
8. Munzarová M. Zamyšlení nad Hippokratovou přísahou. Prakt Lék 1996; 76(9): 456–457.
9. Munzarová M. Co víme o Hippokratově přísaze a hippokratovské tradici. Amireport 1994; (9–10): 80–81.
10. Malý I. Lékařská etika na rozhraní druhého a třetího tisíciletí. Rozhl Chir 2001; 80(1): 3–4.

PhDr. Mgr. Přemysl Hanák, OPraem.

Ústav sociálního lékařství a veřejného zdravotnictví lékařské fakulty Univerzity Palackého v Olomouci
Hněvotínská 3, 775 15 Olomouc
hanakp@centrum.cz

